

Ideale stal voor elk bedrijf anders

De beste stal bestaat niet, want die is voor iedere melkveehouder weer anders. Wel is veel te leren van anderen, vooral van wat er goed of juist fout ging bij de bouw en het gebruik van een nieuwe stal. Kijken en leren van anderen staat dan ook centraal bij de themagroep diergericht stalontwerp van het bedrijfsnetwerk biologische landbouw. In dit Biokennisbericht meer over de themagroep en de keuzes van twee melkveehouders.

Door veel bij andere melkveehouders te kijken leer je het meest

“Ga bij heel veel andere melkveehouders kijken.” Dat is de tip die Harm Wientjes geeft aan veehouders die de bouw van een nieuwe stal overwegen. Wientjes begeleidt de themagroep diergericht stalontwerp en werkt bij DLV Rundvee Advies BV. Veel rondkijken is dan ook wat de themagroep doet. “Je leert nu eenmaal het meeste van ervaringen”, vindt Wientjes. Regelmatig organiseert hij een excursie naar een bijzondere stal. De deelnemers gaan dan bij twee bedrijven langs, vragen de vee-

houder de oren van het hoofd en horen daarna nog een inleiding van een expert. Tijdens het bedrijfsbezoek is veel ruimte voor direct contact met de bezochte melkveehouder. Dan gaat het vaak om details in de stal. Na de inleiding van de expert is vaak discussie over de voor- en nadelen van stalsystemen.

Goede vragen stellen

Alleen luisteren naar het verhaal van de boer is niet goed genoeg, tipt Wientjes.

Wie echt wat wil opsteken van zo'n excursie moet vooral te weten komen wat de melkveehouder goed is bevallen én wat niet goed is gegaan of niet goed heeft uitgepakt. Dat laatste is meestal niet iets wat vanzelf naar boven komt, dus moeten de bezoekers daar expliciet naar vragen. De DLV'er stimuleert dat ook.

De bedrijven die de deelnemers bezoeken zijn bijzonder op het gebied van arbeids-efficiëntie en/of dierenwelzijn. Zo is er een excursie geweest bij een – gangbaar – bedrijf dat met twee man 250 koeien melkt. “Daar is te leren hoe ze dat voor elkaar krijgen, want de meesten doen toch niet meer dan 75 koeien per persoon.” Per keer nemen tien tot vijftien veehouders deel aan de bedrijfsbezoeken.

Onderwerpen die aan bod komen:

- Arbeidsefficiëntie
- Dierenwelzijn
- Simpel en goedkoop bouwen
- Koerouting
- Hoe kun je een kudde het makkelijkst managen
- Hoe ga je om met gehoornd vee
- Huisvesting jongvee
- Slimmigheden in de stal om arbeid te besparen
- Emissiearme systemen

Huib Bor: "Als de koeien het naar de zin hebben, gaat het ook goed met de boer"

Huib Bor: Genieten van de rust in de stal

Al enkele malen had Huib Bor zijn stal aangepast. Hij had de open kant van de frontstal dichtgemaakt, een rij ligboxen bij de stal aangebouwd en een potstal voor de droge koeien gemaakt. Maar het was niet genoeg. Als de koeien in de winter dag en nacht binnen bleven, was er onrust in de kudde en kwamen er te veel bloeduiers. "Eigenlijk moeten we tweemaal zoveel ruimte hebben voor onze gehoornde koeien", is de overtuiging van Bor. De melkveehouder nam deel aan de themagroep diergericht stalontwerp en ging kijken bij veel andere bedrijven. Ondertussen merkte hij hoe hij genoot van de aanblik van zijn droge koeien in het stro. Hij merkte wat een rust dat hem zelf gaf en bedacht: dat wil ik.

Goedkoop en stro

Het uitgangspunt voor Bors nieuwe stal stond nu vast: koeien in stro. Daarnaast wilde hij een goedkope stal en meer vreetplekken voor de koeien. De keuze was nu tussen een potstal en een hellingstal. Een potstal zag de melkveehouder niet zo zitten. Het maaiveld van zijn bedrijf in Noordeloos – echte veengrond – zakt namelijk ieder jaar bijna een centimeter. Onder een potstal zit een vloestofdichte bak, die door die verzakking zeker zou scheefzakken. De enige remedie is heien, een dure oplossing. Voor een hellingstal was dat niet nodig, dacht Bor. Hij dacht toe te kunnen met een klinkervloer. Wel was de vraag hoe groot de helling moest zijn. Hij kreeg subsidie om dat uit te laten zoeken en kwam uit op een helling van tien procent. Tegelijk werd duidelijk

dat er toch wat moest gebeuren om de verzakking te verminderen. Het advies was om speciaal materiaal onder de stal aan te brengen, waardoor de verzakking zou halveren. Enige nadeel: met dit materiaal kwam de bouw van de stal even duur uit als heien. Bor besloot dan toch maar te gaan heien, want dat was in ieder geval goed. Hij bleef wel bij een hellingstal omdat die minder stroverbruik geeft dan een gewone potstal. "Het scheelt toch drie kilo per koe per dag. Bovendien blijft het stro droger omdat de gier meer naar beneden loopt."

Grote stal

In december 2008 nam Bor de nieuwe stal, die aan de oude is vastgebouwd, in gebruik. Bovenaan de helling heeft hij de kapconstructie nog 3,5 meter door laten lopen waar de grote strobalen staan. Meestal verspreidt hij het stro met de hand, wat hem een half uur per dag kost. Heeft hij een dag geen tijd dan doen de koeien het zelf, maar dat kost meer stro. De bouwkosten vielen hoger uit dan hij bij aanvang in zijn hoofd had. "Ik dacht aan 150.000 euro, maar dat is absoluut niet gelukt. Ik had ook de pech dat vorig jaar de materialen erg duur waren. Gelukkig was ook de melkprijs hoog."

Geen geklepper meer

Spijt heeft de veehouder geen moment. Vanaf de dag dat de koeien de nieuwe stal in konden, kwam er rust in de koppel. Er was zelfs geen geklepper meer van het voerhek te horen. Bor heeft zelfs de indruk dat de koeien doordat ze minder gestresst zijn makkelijker melk geven. Mogelijk is daardoor de melkproductie iets hoger, maar daar kan hij nog geen zekerheid over geven. Dat maakt hem niet eens zoveel uit. De rust bij de koeien doet de melkveehouder enorm goed: "Als de koeien het naar de zin hebben, gaat het ook goed met de boer."

Een ronde stal voor Gerard Kok

Nog tien jaar zorgeloos boeren in een stal die is afgestemd op koeien gehouden in een familiekudde. Dat is voor Gerard Kok, melkveehouder in Barneveld, het uitgangspunt voor een nieuwe stal. Nu heeft hij een hellingstal en is er niet tevreden over. Hij is 'veel te klein'. Te veel van zijn koeien hebben uierontsteking, wat hij aan de hoge bezetting wijdt. Het bed wordt te warm en blijft te vochtig. Verder heeft hij geen goed uitmeststelsel gevonden. Een hydraulisch systeem voldeed niet en had hij al ingeruild voor een rondgaande ketting. Maar ook die vraagt veel zorg en tijd. Kortom, het moet anders.

Rond, licht en ruim

En de melkveehouder weet al hoe de nieuwe stal eruit moet zien: rond, licht en

ruim, minimaal tien vierkante meter per koe. Waarom een ronde stal? Viavia leerde hij iemand kennen die zich kon 'inleven' in koeien. Ze gingen om de tafel zitten en Kok kreeg te horen dat koeien een ronde stal willen. "Dat is ook wel logisch, want als een koe om zich heen kijkt, ziet ze ook alleen in het rond", legt de melkveehouder uit. Rond werd dus het uitgangspunt. Maar hoe krijg je dat voor elkaar? Beetje bij beetje sprokkelde Kok de informatie hiervoor bij elkaar. Zo neemt de veehouder deel aan de themagroep familiekudde bij proefboerderij Aver Heino. In die groep was veel ruimte om te brainstormen over wat een familiekudde is en hoe een stal voor zo'n kudde eruit moet zien. Een van de deelnemers schetste, zonder overleg met Kok, een ronde stal als ideale stal. In dezelfde tijd was er een project van ZLTO waarin

architecten stallen mochten ontwerpen voor het platteland. Tot Koks verrassing had een van de architecten een ronde stal getekend, precies zoals hij het wilde hebben. Via Animal Sciences Group van Wageningen UR kreeg hij het adres van een Noorse onderzoekster die ook al met een project bezig is voor een ronde stal en hij hoorde van een bedrijf in Engeland. Al die informatie wil hij bij elkaar brengen in een goed ontwerp. "En daarna kan ik naar de gemeente en de bank."

Geen hellingstal

Voor de invulling van de stal heeft Kok dankbaar rondgekeken op de bedrijven waar hij met de themagroep stallenbouw is geweest. "Ik heb daar in ieder geval gezien wat ik niet wil en wat ik wel wil." Helder was al dat hij geen hellingstal wil.

Gerard Kok: "Een ligbox is toch een bedenksel van mensen, niet van de koe. Koeien willen toch vrij kunnen rondlopen"

Een tijd lang heeft hij nog gedacht aan ingestrooide ligboxen. Maar hij kwam daar van terug. "Een ligbox is toch een bedenk- sel van mensen, niet van de koe. Koeien willen toch vrij kunnen rondlopen." Dit is voor Kok extra belangrijk omdat hij de kal- jes twee maanden bij de koe laat. De derde maand kunnen ze nog wel drinken en elkaar zien, maar is verder contact niet meer mogelijk. Daarnaast wil Kok blijven werken met vaste mest. Dat lukt alleen, is zijn overtuiging, als er geen mechaniek bij te pas komt. "Vaste mest en mechaniek is toch altijd kwetsbaar." Kok kiest dan ook voor een potstal waar hij eens in de zoveel tijd met een shovel in rijdt om alles weg te brengen. Dat is minder gedoe, vindt hij.

Inspiratie van bedrijfsbezoek

Daarnaast denkt de veehouder nog na over de manier van instrooien. Hij heeft stallen gezien waar dat automatisch gebeurt, maar dat systeem werkt alleen bij een rechte

stal. Dan zijn er nog de details. Veel inspi- ratie kreeg hij van het bezoek aan een van de stallen die ook heel ruim en licht was. Die melkveehouder gebruikte ledlampjes, wat weinig energie kost. Ook had deze boer een automatische instrooier waarvandaan een constructie van pvc-buizen door de stal liep. Zo werd het stro over de hele stal verdeeld. "Daardoor hing er weinig gewicht aan het dak." Of er echt stro in de stal komt, weet Kok nog niet helemaal zeker. Graag zou hij nog een stal zien met zand- bedekking. "Al denk ik toch dat het stro wordt. Dan heb je gelijk een mooie mest- stof voor het land."

Zo denkt en kijkt Kok nog even verder. Het allerliefst neemt hij een kijkje in een ronde stal. Maar daarvoor moet hij naar het buitenland. Ook heeft hij graag nog contact met mensen die hier ook iets van af weten. In ieder geval gaat hij ervan uit dat het ontwerpen een proces is dat langzaam verder groeit.

Meer weten?

Bent u geïnteresseerd in meer informatie over stallenbouw? Harm Wientjes kan u meer vertellen over deelname aan de themagroep. Informatie uit het biologisch onderzoek op het gebied van stallenbouw vindt u op www.biokennis.nl.

Meer informatie

- *contactpersonen*

Maarten Vrolijk, ASG van Wageningen UR
t 0320 293 404 e maarten.vrolijk@wur.nl
Harm Wientjes, DLV Rundvee Advies
t 06 203 982 71 e h.a.wientjes@dlv.nl
i www.biokennis.nl

Lopend onderzoek

- Gezondheidseffecten biologische zuivel
- Echt Overijssel!
- Voeding biologisch melkvee
- 100% biologische input – mestbenutting
- Biofokkerij, biologische landschapskoe
- Familiekudde
- Weerstand van melkvee
- Natuurlijk gezond
- Biogeit
- Bioschaap

Financiering en uitvoering

In Nederland vindt het meeste onderzoek aan biologische landbouw en voeding plaats in grote, voornamelijk door het ministerie van LNV gefinancierde onderzoeks- programma's. Aansturing hiervan gebeurt door Bioconnect, het kennisnetwerk voor de Biologische Landbouw en Voeding in Nederland (www.bioconnect.nl). Hoofduitvoerders van het onderzoek zijn de instituten van Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut. De resultaten vindt u op de website www.biokennis.nl. Mail vragen en/of opmerkingen over het onderzoek voor biologische landbouw en voeding aan: info@biokennis.nl.

Colofon

- *samenstelling*

Wageningen UR

- *tekst*

Leonore Noorduyn, de Schrijfster

- *fotografie*

Fotostudio Alain Baars

- *eindredactie en vormgeving*

Communication Services, Wageningen UR

- *druk*

Drukkerij Modern, Bennekom

- *redactieadres*

Wageningen UR, Herman van Keulen

Postbus 409, 6700 AK Wageningen

t 0317 486 379 e h.vankeulen@wur.nl

